

सशंकित, असुरक्षित सरकार

तन्त्र अभिव्यक्ति गाँस, बास, कपासजलिकै अपरिहार्य छ। लोकतान्त्रिक व्यवस्थामा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको पक्षमा बोलिहनु नपर्ने हो। तर केपी ओली नेतृत्वको सरकारलाई नियन्त्रित लोकतन्त्रमा बढी विश्वास भएको स्वतन्त्र अभिव्यक्तिको पक्ष पटक-पटक बोलिहरने स्थिति उत्पन्न भइरहेछ।

ओली नेतृत्वको सरकार भूमाफिया मानसिकताको सम्भयता र आर्थिक गतिविधिमार्फत नेपाली समाजलाई सम्य बनाउन लागिपरेको छ। यस्तो मानसिकताले जल, जंगल र जमिनलाई नाफामूलक वस्तु ठान्छ। प्रकृतिको दोहनलाई नै आर्थिक उपलब्धि मान्छ। मानव वस्ती र जनावरलाई विस्थापित गर्ने कार्यमा गर्व गर्दछ। पर्यावरणमा दीर्घकालीन संकट नियमाउँछ। जल, जंगल, जमिनको किनवेच र दलालीबाट प्राप्त आर्थिक वृद्धिको फाइदा केही व्यापारी, राजनीतिको आवरणमा क्रियाशील व्यापारीका दलाल र वैक्रमा सीमित छ। जनगणको ठूलो हिस्सा रोजगार र जीविकाको खोजीमा विदेशतर्फ भास्सिन अभिशप्त छ। तथापि वर्तमान सरकारको विचारमा जल, जंगल, जमिनलाई व्यापारिक प्रयोजनमा ल्याए, दण्डहीनतालाई बचाउन अधिकारमाथि धावा बोले र भ्रष्टाचारीलाई जोगाउन सूचनाको हकमा अंकुश लगाए सम्य समाज निर्माण हुन्छ। समृद्धि हासिल हुन्छ। सरकारको यस्तो दूरदृष्टि दुखान्त मात्र नभएर लोकतन्त्रविरोधी सत्तास्वार्थबाट प्रेरित छ।

पछिल्लो समय सरकारले अधि बढाएका मानव अधिकार आयोग, मिडिया काउन्सिल र सुरक्षा परिषद्सम्बन्धी विधेयक लोकतन्त्रविरोधी सत्तास्वार्थका केही दृष्टान्त हुन्। विदेश भ्रमणबाट फर्किएपछि ओलीले पत्रकार सम्मेलनमा वी विधेयक 'हचुवामा ल्याइएको होइन' यसै भनेका होइनन्। उनको शब्दमा 'सम्य समाजका लागि' यी विधेयक ल्याइएका हुन्।

नागरिकको सामूहिक चेतनामा विश्वास राख्ने राजनीतिक वातावरणले मात्र सम्य समाजको जगलाई बलियो बनाउँछ, न कि अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई नियन्त्रण गर्ने ध्येयले। त्यस्तै प्रजावान् नागरिक निर्माण गर्ने लक्ष्य बोकेको सरकारले सम्य समाज निर्माणमा दीर्घकालीन भूमिका खेल्छ, न कि शैक्षक संस्थाका जगलाई भूमाफिया मानसिकताको गतिविधिमा उपयोग गर्ने उद्देश्य बोकेको सरकारले। सम्य समाज निर्माण गर्ने सरकारले सम्यतालाई सर्वोपरि ठान्छ र नागरिकगणको सामूहिक विवेकमा विश्वास गर्दछ। नागरिकगणको सामूहिक आवाजको सम्मान, संघसंस्था चलाउने हक, संगठित कार्य गर्ने अधिकार, निर्वाध रूपमा बोल र लेख पाउने हक तथा सार्वजनिक कार्यमा स्वामित्व अधिकार सुनिश्चित गर्नेतर्फ

आवरण टिप्पणी

भास्तर गौतम

लोकतान्त्रिक सरकार प्रतिबद्ध हुन्छ। तर माइतीघर-बानेन्द्रवर इलाकालाई निषेधित क्षेत्र घोषित गर्ने सरकारी मानसिकतादेखि विधेयक बनाउने क्रममा मानव अधिकारकर्मीलाई तर्साउने, सञ्चारकर्मीलाई धम्क्याउने र अन्य पेसाकर्मीलाई त्रसित गराउन सरकार तल्लीन छ। सम्य समाज बनाउने कलेवरमा सामाजिक गतिविधिलाई नियन्त्रित गर्ने भूमाफिया मानसिकताको सम्भयतातर्फ सरकार कटिबद्ध छ।

सबै कुरा विकाउ समझने र अन्यत्र असफल भएका प्रयोगलाई लादेर सम्य समाज बनाउने वर्तमान सरकारको काइदाले ज्ञानेन्द्र शाहकालको समझना गराउँछ। यदि ज्ञानेन्द्रले निर्वाचन जितेर शासन सञ्चालन गरेका भए ओली नेतृत्वको सरकारले गरिरहेका जस्तै काम गर्थे होलान्। हिजो ज्ञानेन्द्रलाई मुलक उनको पुर्खाले आर्जेको विर्ता हो भन्ने लाग्यो। आज ओलीलाई पनि त्यस्तै लागेकाले सार्वजनिक जग्गामाथि सरकारको अतिक्रमण विर्ताशीलीमा जारी छ। हिजो ज्ञानेन्द्रले राजनीतिक अधिकारका सबै संघर्षलाई विदेशीको सहयोगमा आयातीत आन्दोलन भन्ये। आज ओली अधिकारका सावेल विदेशीले उचालेको रटान हो भन्नैछन्। हुन त गणतन्त्रका लागि लडेका नागरिकगणलाई खिस्टद्युरी गर्ने कार्यमा समेत ओली बोली ज्ञानेन्द्रको जस्तै थियो। हिजो ज्ञानेन्द्रका सूचना तथा सञ्चारमन्त्री टंक ढकालाई लाग्यो, प्रेसलाई नियन्त्रित गरे सत्तामा लाग्ने समय टिक्न सकिन्दै। आज ओलीका सञ्चार तथा सूचना प्रविधिमन्त्री गोकुलप्रसाद बाँस्कोटालाई लागिरहेछ, अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई नियन्त्रण गरे दण्डहीनता बचाउन, भ्रष्टाचारी जोगाउन र भूमाफियाको खुलेर सेवा गर्न सकिन्दै। फरक यति हो, ज्ञानेन्द्रको सरकार लोकतन्त्रलाई प्रहार गर्ने अवैधानिक थियो, ओलीको चाहिँ लोकतान्त्रिक पद्धतिमाथि धावा बोल्ने जननिर्वाचित सरकार हो।

त्यसैले भूमाफिया मानसिकताको सम्भयताविरुद्ध एकबद्ध भएर लड्ने समय आएको छ। भूमाफिया मानसिकताको सम्भयताले सबैभन्दा बढी प्रहार विधि र व्यवस्थामाथि गर्दछ। जस्तै, ठूला व्यापारीले राजनीतिज्ञ र नोकरशाहीको सानो सम्मूलाई आर्थिक रकम पोसेर भ्रष्टाचारलाई संस्थापत गरेका छन्। सके ओलीको सम्य समाजको आधार यसैमा निहित छ। त्यस्तो सम्यता जहाँ कर संकलनसम्बन्धी व्यवस्था विद्रुप बनेको छ। यस्तो अभ्यासले कर व्यवस्थालाई निरन्तर परिमार्जन हुन त दिईन नै, अन्य संस्थालाई समेत पत्रु बनाउँछ। एनसेल कर प्रकरण यसको जबर्जस्त दृष्टान्त हो। एनसेल कर प्रकरणले आर्थिक व्यवस्थालाई कमजोर बनायो। कर प्रणालीलाई भत्कायो। न्याय व्यवस्थालाई गिज्यायो। यसको फाइदा अर्थव्यवस्थालाई

भएन । भूमाफिया मानसिकता बोकेका व्यापारी, सत्तास्वार्थमा हराएका राजनीतिकर्मी, चाकरीमा रमाएका नोकरशाही र यी सबैको मतियार बनेका न्यायकर्मीलाई मात्र भयो ।

व्यवस्थासम्बन्धी परिस्थिति सही तवरमा परिमार्जन गर्न सक्दा त्यसको मार सामान्य जनगणलाई बढाए पर्छ । शिक्षा व्यवस्थालाई नै हेरौँ । शैक्षिक संस्था कि व्यापारिक केन्द्र बनेका छन्, कि भर्ती केन्द्र । दुवै अवस्थामा शिक्षाको मूल उद्देश्यमाथि आघात परेको छ । दुवै किसिमका केन्द्रले सभ्य समाज निर्माण गर्न गुणस्तरीय र मानवीय मूल्य-मान्यतासहितको शिक्षा उपलब्ध गराउदैनन् । एक थरीले सफलता चुम्दै विकसित राष्ट्र गएर धनार्जन गर्नुलाई नै शैक्षिक सफलता ठान्छन् । अर्का थरी सुरक्षित जागिर खाँदै नोकरशाहीमा रमाउनुलाई नै शिक्षित भएको विश्वास गर्दैन् । व्यापारिक केन्द्रमा उपलब्ध शिक्षा र भर्ती केन्द्रमा पाइने शिक्षाले अन्ततः नेपाली समाज पछौटेर अविकासित छ भन्ने हीनभावमुखी सामूहिक चेतना नै सिंचित गर्दै । सामूहिक क्षमतामा विश्वास नगर्न ज्ञान नै सर्वत्र हावी छ । ओली नेतृत्वको सरकारसमेत यही हीनभावमुखी चेतनाको सिकार बनेको छ । त्यसैले सरकारको ध्येय शिक्षालाई व्यवस्थित गर्नेतर्फ लक्षित छैन । बरु बूदानीलकण्ठ स्कुलको खाली जग्गामा बसपारक बनाउने, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, रामपुर क्याम्पसको जग्गा आर्थिक फाइदाका लागि प्रयोग गर्ने कामलाई सर्वेसर्वा ठानेको छ । यस्तो उद्देश्यमार्फत भूमाफिया मानसिकताको सभ्यतालाई नै सरकारले सभ्यताको सार ठानेको छ । सभ्य समाज निर्माण गर्ने चिन्तनमा योभन्दा ठूलो दरिद्रता अरूप के होला ?

वर्तमान सरकारको एउटै ध्येय भनेको आर्थिक प्रलोभन हो । समृद्धि हासिल गर्ने नाममा प्रत्येक नियम र प्रक्रियालाई कागजसरी हावामा उडाउने । यस्तो कार्यले आर्थिक प्रलोभनलाई सबै थोक ठान्सेसँग मिलेर पुँजीको दलाली गर्न सजिलो हुन्छ । ठूलो जनश्रम विदेशिएको नेपालजस्तो समाजमा जल, जमिन, जंगलमाथि धावा नवोली आर्थिक प्रलोभनले गति लिईन भन्ने सरकारलाई लागेको छ । यही मान्यतालाई बढावा दिन अधिकारका माग र स्वतन्त्र अभिव्यक्तिमाथि धावा बोल्दै लोकतान्त्रिक मूल्य-मान्यतालाई सरकारले निरन्तर प्रहार गरिरहेको छ ।

अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता लोकतन्त्रको अवयव मात्र होइन, सभ्य समाजको अविभाज्य अंग हो । सभ्य समाज भन्नु स्वतन्त्र, सुसंस्कृत र विभेदरहित समाज पनि हो । स्वतन्त्र अभिव्यक्ति नियन्त्रण गर्ने सरकारले न सभ्य समाजको कल्पना गर्न सक्छ, न त लोकतान्त्रिक व्यवस्थालाई सुदृढ बनाउन । त्यसैले अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतालाई सत्ताप्राप्तिको

पछिल्लो समय सरकारले अधि बढाएका मानव अधिकार आयोग, मिडिया काउन्सिल र सुरक्षा परिषद्सम्बन्धी विधेयक लोकतन्त्रविरोधी सत्तास्वार्थका केही दृष्टान्त हुन् ।

साधन मात्र ठान्ने अनि चुनावी बहुमतलाई मात्र लोकतन्त्र ठान्ने मानसिकताबाट सरकार मुक्त हुनु जस्ती छ । सरकारले प्रत्येक नीति-निर्माण कार्यलाई पारदर्शी ढंगले अधि बढाए मात्र सूचनाको हक्को सम्मान भएको ठहराएछ । यसका लागि स्वतन्त्र अभिव्यक्ति सरकारको कार्यशैलीमै अन्तर्निहित हुन आवश्यक छ । अन्यथा भूमाफिया मानसिकताबाट ग्रसित सरकारले कुनै अमुक विधेयकका भरमा प्रकाशन-प्रसारण कार्यलाई नियमन गर्ने सामर्थ्य राख्दैन । किनकि स्वतन्त्र अभिव्यक्ति बजारलाई मलजल प्रतिस्पर्धी विचारको अविभाज्य हिस्सा त्यसरी नै बनिसकेको छ, जसरी वर्तमान सरकार प्रत्येक वस्तुलाई विकाउ ठान्छ । तर बजारको दलदलमा फसेको सरकार शासकीय उत्तरदायित्वबाट पञ्चिन सूचनालाई नियन्त्रित गर्ने दाउमा छ । सुसूचित नागरिकगण र सञ्चार जगत्त्वे यो बुझेका छन् । त्यसैले उनीहरू एक स्वरमा भानिरहेछन्, सुशासनलाई बलियो बनाउदै लोकतन्त्रलाई सुदृढ बनाउन स्वतन्त्र अभिव्यक्ति अत्यावश्यक छ । अनि सभ्य समाजको रचनागर्भ पनि लोकतन्त्रलाई सबल बनाउने प्रक्रियामै अन्तर्निहित छ ।

पछिल्लो समय सरकारले अधि सारेका विधेयक भूमाफिया मानसिकताको सभ्यतालाई बढावा दिने कथानक हो । यस्तो कथानकले लोकतन्त्रको वध गर्ने निश्चित छ । लोकतान्त्रिक व्यवस्था विधि र पद्धतिअनुसार काम गरिरहेको अवस्थासम्म मात्र लोकतान्त्रिक रहन्छ । जहाँ राजनीतिक व्यवस्थाले विधि र पद्धतिलाई तिलाङ्गली दिन्छ र सत्ता-स्वार्थका लागि मात्र प्रयोग गर्दै, त्यहींबाट सामन्ती चरित्रको हुक्मीतन्त्र हावी हुन्छ । वर्तमान सरकार पनि लोकतन्त्रमा होइन, जनआकांक्षालाई नियन्त्रित र निस्तेज गर्ने हुक्मीतन्त्रमा विश्वास गर्दै । **लोकतन्त्रको आवरणमा जनआकांक्षालाई प्रहार गरारहाँदा सरकार स्खलित मात्र भइरहेको छैन, भूमाफिया मानसिकतालाई ओली नेतृत्वको सरकारले सभ्यता ठानिरहेको छ ।** वर्तमान भूमण्डलीकृत समयमा यस्तो मानसिकताले निर्माण गर्न सभ्यताले फरक दृष्टिकोण बोक्ने स्वविवेकी जनतालाई सबैभन्दा ठूलो शत्रु ठान्छ । अहिले यसै भइरहेको छ । सरकार जनताबाट अनवरत असुरक्षित महसुस गर्दैछ । आखिर स्वविवेकी र निःशस्त्र जनताबाट किन यति धेरै सर्वान्तर असुरक्षित छ, ओली नेतृत्वको सरकार ? [ने]

गौतम विराटनगरको नर्थ साउथ क्लेक्टिभस्साँग आबद्ध राजनीतिशास्त्री हुन् ।